

Hayat kainattaki bütün esbabın dakik bir şekilde çalışmasının neticesi midir? Hayat maddeye bağlı olmayan manevi latif ve bizim mahiyetini bilmediğimiz bir mahluk değil mi? Bedenden hayatın gitmesi, organların durması mıdır ölüm?

"Nasıl ki ziya, ecsâmın görülmesine sebeptir ve renklerin -bir kavle göre- sebab-i vücududur. Öyle de, hayat dahi mevcudatın keşşafıdır. Keyfiyâtın tahakkukuna sebeptir. Hem cüz'î bir cüz'îyi, küll ve küllî hükmüne getirir. Ve küllî şeyleri bir cüz'e sığdırmaya sebeptir. Ve hadsiz eşyayı iştirak ve ittihad ettirip bir vahdete medar, bir ruha mazhar yapmak gibi, kemâlât-ı vücudun umumuna sebeptir. Hattâ hayat, kesret tabakatında bir çeşit tecellî-i vahdettir ve kesrette ehadiyetin bir aynasıdır."(1)

Hayat, bütün kainat fabrikasının çarklarının işlemesinden hasil olan cami ve hülasa bir sanattır. Mesela bir arının hayatının oluşması için bütün kainat çarklarının işlemesi ve hareket etmesi gerekir. Güneş, su ,hava, toprak, elementler, hassas sistem ve düzen, uyumlu ve ölçülü bir şekilde beraber hareket etmeden arının hayatı oluşamaz. Bu yüzden arının hayatının teşekkülü için bütün kainat ve kainattaki sebeplerin hassas ve ölçülü bir surette çalışması ve hareket etmesi gerekiyor. Bu sebeplerden bir tanesi vazifesini terk etse, hayat oluşmaz ve devam etmez.

Mesela güneş olmasa hayat olmuyor, su olmasa yine olmuyor, toprak olmasa yine olmuyor, yıldız ve galaksiler sistemli ve dengeli hareket etmeseler yine hayat olmuyor vs. Zira bir yıldız zerre kadar yörüngesini şaşırırsa, bütün kainat fabrikasını yerle bir edecek. Demek çok uzakta hayattan alakasız gibi duran bir yıldızın da hayata bir katkısı ve müdahalesi vardır.

Bu da gösteriyor ki, hayat bütün kainattan süzülüp gelen bir damla, bir meyve, bir neticedir. Küçük bir arı hayat sayesinde bütün kainatla alakadar olup, bütün sebeplerin bir muhassalası, bir neticesi oluyor. Yani arı basit bir cüz iken, hayat ile bütün kainatla alakadar küllî hükmüne geçiyor. Arı hayat sayesinde bütün o küllî unsurlara efendi oluyor, o azametli şeyler arıya hayat sayesinde hizmet ediyor.

Hayatın küllî şeyleri bir fert ya da cüzde toplaması ise ille maddi anlamda değildir. Buradaki maksat küllî unsurların hizmet, hedef ve gaye bakımından o cüzde

birleşmesidir. Mesela hayat sayesinde bütün külli unsurlar hizmet ve hedef noktasından arının üstünde toplanırlar.

Varlık nimetinden sonra insanın mazhar olduğu en büyük nimet hayat nimetidir. İnsan camit bir taş, toprak, ateş de olabilirdi. Ama insan hayatın ihsan edilmesi sayesinde bu camitlikten kurtulup bütün kainat ile irtibatlı hale geldi. Zira hayat öyle bir nimettir ki, bütün kainatın muhassalası ve bütün mevcudatın özeti gibidir. Hayatın teşekkülü bütün kainat çarklarının işlemesi ve hareketi ile oluyor. Ve insana takılan bütün cihaz ve kabiliyetler hayat sayesinde işleyip çalışabiliyor. Bu yüzden hayat, varlıktan sonra ikinci bir temel nimettir, diğer bütün nimetler bu nimet ile hissedilir ve işlettirilebilir.

Hayatın bütün kainata ve içindeki sebeplere bağlı kılınmasının sebebi, İlahi sikke ve mührün hayat üzerinde tezahür etmesi ve herkesin hayat üstündeki tevhidî görevbilmesi içindir. Bir arıya hayat verebilmek, bütün kainatı idare ve sevk etmekle mümkün olduğu için, hayat ve kainatın kime ait olduğunu böylelikle anlamış oluyoruz. Yani "*Arıya hayatı kim veriyorsa, kainat da onun mülküdür.*" hükmü böylelikle ilan edilmiş oluyor. Yoksa hayatın oluşum keyfiyet ve kemiyetinin nasıl olduğu o kadar önemli bir mesele değildir.

Allah adeti gereği insan bedeninde bulunan bütün cihazların çalışmasını hayata bağlamış ve hayatı insanın merkezine yerleştirmiştir. Hayat bedenden çıktı mı, maddi ve bedeni olan her şey helak oluyor. Bu bir adetullah prensibidir.

Ölüm, hayatın gitmesidir.

Hayatın üstündeki sayısız nakışlar ve ince işlemler hayattan kaynaklı duyu ve cihazlardır. Hayat sahibi birisi bu cihaz ve duygular sayesinde bütün kainatla ilgi ve alaka kurabiliyor. Mesela, bir dağ hayatsız olduğu için ilgi ve alakası sadece oturduğu bölge ve bulunduğu mekandır. Ama dağdan küçük olan bir arı hayat sayesinde bütün kainat ve onun içindeki alemlerle ilgi ve alaka kurabiliyor. İşte arıyı dağdan azametli kılan şey hayatın ince işlemleri ve nakışları hükmünde olan duyu ve cihazlardır. Bu mana insanda daha parlak ve daha geniş bir şekilde tecelli ediyor. İnsanın hayatının yanında şuurlu ve akla sahip olması, hayatının nakış ve inceliklerini daha da genişletiyor.

(1) bk. [Sözler, Yirmi Dokuzuncu Söz, Birinci Maksat.](#)